

Szelfi, avagy a képek uralma és temetője

CSÉKA GYÖRGY

A szelfi az utóbbi öt évben hatalmas karriert futott be, kikerülhetetlen része a képkultúrának. Kérdés, hogy a *szelfi* csak egy új kifejezés az *önarcképre* vagy az *önarckép műfajának* mutációja, vírusa? A vég kezdete vagy a nárcizmus új aranykora? Összefügg-e egymással egy 17. századi holland *önarckép* és Kim Kardashian feke?

Pár jelentős kivételtől (például Rembrandt, Van Gogh, Schiele vagy Lee Friedlander, Vivian Maier) eltekintve, az *önarckép* műfaja, amely szorosban az individualitás, szubjektivitás ébredéséhez és a nyugat-európai civilizációhoz kötődik, tehát nem univerzális, hanem kultúra-és civilizációfüggő, a művek számát tekintve akár marginálisnak is nevezhető a művészettörténetben. Ennek oka pedig az lehet, amit Rodolphe Gasché így fogalmaz meg: „minden diszkurzus, hogy úgy mondjam, önéletrajzi”. Vagy ahogy Paul de Man írja *Az önéletrajz mint arcrongálásban*: „Az önéletrajz tehát nem műfaj vagy beszédmód, hanem az olvasás vagy a megértés figurája, ami bizonyos mértékig minden szövegben megjelenik.”

Ha összevetjük az *önarcképet* az *önéletírással*, érdekes különbségeket és azonosságokat találunk. Az *önéletírajz* vallomás az életről, énről, önbemutató és önmegalkotás, *ilyen voltam, vagyok én, aki ezeket a műveket írtam*. Az *önéletírajz* megírására legtöbbször a pálya vagy az élet vége felé kerül sor, egyfajta visszatekintésként. Alkotója megalkotja saját munkássága kontextusát.

A képzőművésznek, a médium sajátossága miatt, más utat kell választania. Egy festő, fotós az *önarcképén* alapvetően és elsősorban azt az arcot, alakot tudja megmutatni, aki a művei mögött áll mint alkotó. Megmutatja magát mint a szakmája művelőjét, *szakmai* körülmények között, műteremben vagy más attribútumok társaságában. De megmutathatja a művei mögött álló magánembert, arcot, alakot, *privát* körülmények között. A képeknek azonban az önbemutató mellett sok más jelentése lehet, számtalan kép csak látszólag *önarckép*, valójában *ars poetica*, az alkotó gondolatai a művészetéről. Vagy arról, mit gondol az identitásról, énről. Sok esetben meg sem kell jelennie a képen, hiánya is *önarcképként* funkcionálhat. De olyan művek, sőt életművek is vannak, amelyek *pszeudo-önéletírajziak*, mert bár az alkotó saját arcát, testét használja szinte kizárólagosan a műveiben, mégsem az önfeltárás módján, hanem annál jóval szofisztikáltabban, mint Cindy Sherman, Francesca Woodman.

Aki *önarcképet* alkot, *önéletírajzot* ír, a bemutatás mellett, mögött talán főleg megalkotni szeretné önmagát. Megformálni, felmutatni, azaz redukálni a szétforgácsolt, folyton változó, szétöredezett ént, ének sokaságát. Az *önarckép* megalkotásának,

azaz a tükörbe-nézésnek a dinamikája mintha mindig ugyanazt ismételné, amit Lacan tükör-stádiumként ír le. Egy kép vagy egy könyv sokszor összefoglalható egy hol diadalmas, hol szenvedő, hol tárgyilagos, hol félelmetes kijelentésben vagy éppen kérdésben: „Lássatok, ez vagyok én!” A festő, az író, a zseni, az örült, a magánember, a perverz, az okos, a méltóságteljes, a fontos ember, a jó ember, a legjobb udvaronc, a királyok kegyeltje, a szép, az elegáns. Lefordítva: „Lássatok, ez akarok én lenni!” Az *önarcképnek* épp annyi köze van a valósághoz, épp annyira referenciális műfaj, mint például a sci-fi, vagyis: fikció. A tükörben csak egy másik tükör van, és így tovább, a végtelenségig.

Minden önmegmutató a halállal van szoros kapcsolatban, ezért melankolikus aktus. Az alkotó kilép egy pillanatra az alkotás biztos fedezékéből, és önmagára, önmaga esendő, romlandó és halálba menő arcára, testére, szellemére irányítja a figyelmet. Bemutatja, rögzíti magát az időben, még mielőtt meghalna. A tükörrel szembenézve a halállal néz szembe.

Nem lehet számokban kifejezni azt a mennyiségi ugrást, ami az *önarcképek/szelfik* számában az utóbbi években bekövetkezett. Az okok között ott van mind a *képi fordulat*, mind a digitá-

Parmigianino: *Önarckép konvex tükörben*, 1523–1524, [Google Art Project]

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francesco_Mazzola,_called_Parmigianino_-_Self-Portrait_in_a_Convex_Mirror_-_Google_Art_Project.jpg

Robert Cornelius: [Önarckép], 1839, dagerrotípija (Library of Congress, American Memory)

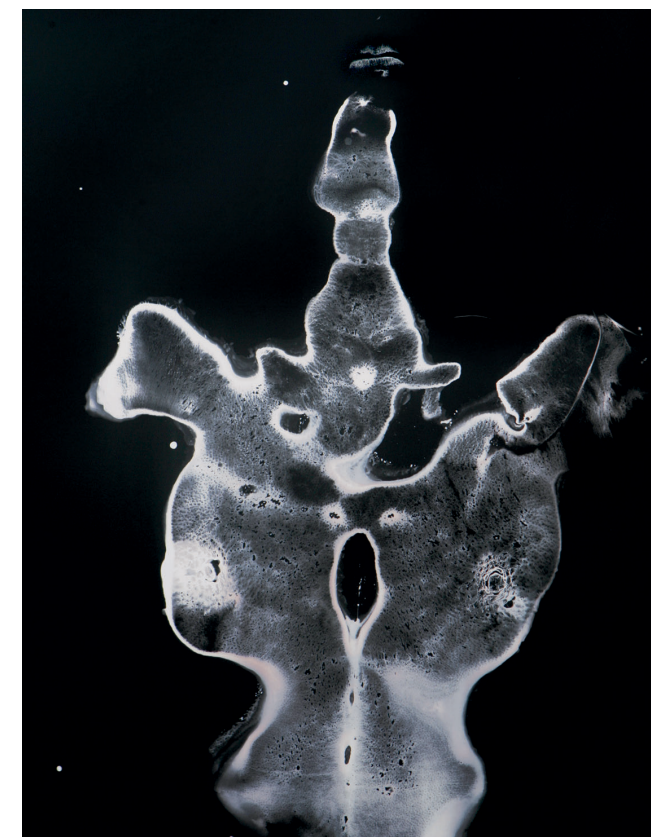
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RobertCornelius.jpg>

lis váltás, sőt messzebről indulva: a fotográfia felfedezése. A másik, közvetlen ok a képmegosztás lehetővé válása, az internet, majd a közösségi háló, a Facebook felfutása és tündöklése, ami, ebben a pillanatban úgy tűnik, megállíthatatlan, és soha nem látott mértékben írja át életünket, identitásunkat, továbbá a képekhez, szövegekhez való viszonyunkat.

A Facebook a digitális Föld; szinte teljes egészében kiszorította és helyettesíti azt, amit *valósnak* vagy *valóságnak* nevezünk. A digitális képáradat megtalálta legfontosabb csatornáját, és az addig az internet végtelenjében kóborló életek életterületet. A Facebook egy sokkal okosabban és csábítóbban megszervezett internet, amely azzal az illúzióval kecsegtet, hogy az ember nem a kietlen, világűrre emlékeztető síkságon bolyong magányosan, hanem ismerősök, barátok között szórakozik, minden, őt érdeklő információhoz hozzájut, úgy, hogy ezért semmit nem kell tennie. A keresgélést, keresést elvégzik helyette az egyre komplexebb, mesterséges intelligencia-szintű szoftverek. A digitális fordulattal, ami a kultúránkban végbement, átkerültünk a valós egy új, másik, virtuális, digitális dimenziójába.

A képek nem az életünk illusztrációi, mi pedig nem az Internet okos felhasználói vagyunk, hanem fordítva. Mi illusztráljuk a képeket, a feltöltésre kerülő képekért vagyunk, és a közösségi háló használ minket. Vagy pontosabban, és kerülve a posztapokaliptikus hangnemet, minden körben forog, a közösségi háló és a képek is mi vagyunk, saját magunkat használjuk, illusztráljuk, szórakoztatjuk.

A digitális élet szabályrendszerében élünk. A legfontosabb jelet adni, hogy lássanak, érzékeljenek a többiek, mert a jelenlét: létezés. Akkor vagyok jelen, ha minél többen visszaigazolják. Akkor vagyok a legjobb, a legsikeresebb és egyáltalán: akkor létezem, ha látnak. A mennyiség törvénye az úr. A jelenlét, a létezés posztolást jelent, a visszaigazolás lájkot, megosztást. A digitális kultúra pedig nagy információs sebességet és képeket jelent, logikus, hogy a jelenlét, a létezés képek posztolását jelenti. A leggyorsabb, legszórakoztatóbb kép a legmenőbb. De nincs annyi történés, esemény, érdekesség, az élet nem olyan változatos, hogy percenként lehetne szórakoztató képeket termelni.

Cseh Gabriella: *Testlennyomat*, 2007

A legegyszerűbb, legesszenciálisabb dolog, ami a közösségi háló lényegét fejezi ki, hogy posztolom, hogy vagyok, *én* vagyok, és *itt* vagy *ott* vagyok. Az *én* mindegyik pillanata posztolható, s az eszközöknek és szoftvereknek köszönhetően: azonnal.

A digitális életben a képekben megalkotott én mindenhol jelen lehet és visszaigazolást kaphat. Úgy, hogy nem kell semmilyen pozitív tulajdonsággal bírnia. Csak folyamatosan képekkel kell bizonyítani a létét. Szelfizni kell. Folyamatosan meg kell mutatni magamat, pontosabban önmagam egyediségét, kivételességét. De sokszor az sem kell, hogy szép vagy jó legyek, egy elrontott felvétel is hatalmas pályát futtat be, az is *kül*, ha csúnya vagyok, lájkokat gyűjthetek azzal is, ha borzasztóan vagyok öltözve, vagy valami kínos művelek.

Az, hogy milyen vagyok, milyennek akarom láttatni magam, sok mindentől függ. Nemcsak tőlem, azaz attól, amit a képeken csinállok vagy nem csinállok, hanem a háttértől, a kontextustól is.

Szelfiző fiatal lány (LibreShot)

<http://libreshot.com/young-girl-taking-selfie/>

A szelfi kezdetben a tükörbe villantós fotókkal indult. Most már ott tartunk, hogy a szelfizés extrém sport lett, és több halálos áldozata van, mint az autóbaleseteknek. A digitális jelenlétből ugyanis a versenyszerűség, a folyamatos és korlátok nélküli egyediség, újításmánia, a mindent túllicítálási vágy következik. Túllicítálás: egy orosz nő pisztolyt szorított a fejéhez, és úgy akart szelfit készíteni, csak nem az expógombon rándult meg az ujjja. De az is túllicítálás, ha úgy szelfizek, hogy éppen lehányok egy kiskutyát, vagy úgy pózolok, hogy a háttérben ott a Mona Lisa vagy Barack Obama.

A digitális élet egy percenként változó szabályrendszerű versenypálya, ahol mindig újítani kell, változtatni az eszközeinken, stílusunkon, figyelni a trendekre. De, mivel mindenki egyszerre akar egyedi lenni és trendi is, így ugyanazokat a divatokat követik. A közösségi hálós létezés mindenkit összekapcsol, ezért nem jöhetnek létre egyedi digitális identitások, hanem csak közösségek, amely közösségi háló mindegyik tagja ennek ellenére egyedinek tudja magát.

Számtalan szabály és tipp szabályozza a szelfikészítést. Ami önellentmondás. Önmagam megmutatása nem történhet előzetes szabályok szerint. Egy weboldal 9 hasznos tippet ad a szelfizéshez: „Ne feledd ellenőrizni magad. Ügyelj a megfelelő világításra. Nézd meg, mi van a háttérben. Maradj veszteg! Sokszorozz. Légy magabiztos. Válaszd a megfelelő szöveget. Merj pózolni, bohóckodni. Ne fényképezz tükörből.” Világos, hogy a tanácsok egy része a jó fotó elkészítéséről szól technikai értelemben, a többi tanács arról, hogyan is kell kinézni a siker érdekében,

milyen a sikeres arckép. Jellemző a sokszorozási tanács, ami azt jelenti, hogy minél több képet kell készíteni, és utólag választani ki a megfelelőt.

A szelfikészítést segítő ötletek csak egy korszak kezdetét jelentik, ami már el is múlt, mivel ezekben még az alany aktivitásától, cselekedeteitől, döntéseitől függ a kép. A későbbiekben az eszközök válnak intelligenssé, megszabadítva a készítőt az aktivitás, a döntés látszatától is. A telefonos alkalmazások piacán fantasztikus sokféleségben találunk termékeket, amelyek a szelfire vannak kihegyezve. Van automatikus szelfikészítő applikáció, van számtalan filter, amellyel előre megtervezhetjük a szelfinket, nem kell hozzá utómunka, eleve a kész filterrel fotózhatunk, ahogy az egyik szövege leírja: „pillanatok alatt kiválaszthatjuk, hogy hányas számmal jelölt lehetőséggel lesz a legszebb az arcunk.” A frissebb alkalmazások már a háttérrel is foglalkoznak, és előre felajánlanak vicces háttérket, effektusokat. Arra szinte nem is érdemes kitérni, hogy a fejlettebbekben már mini Photoshop is van, megváltoztatható a frizura, bőrszín, fogfehérség, ahogy a marketingszöveg szól: „A gyártó is úgy hirdeti ezt az appot, mint aminek segítségével úgy nézhetsz ki, akár egy modell.” A legelképesztőbb nem is az arcdetektáló rendszerrel felszerelt, amely megmondja, merre fordítsam a fejem vagy a kamerát, és amely már nemcsak egy, hanem több arc érzékelése esetén is működik, hanem az a szoftver, amely minden nap rákérdez, szeretném-e elkészíteni aznap a szelfimet. Ennél azt is be lehet állítani, milyen időközönként figyelmeztessen erre, napi több, napi egy, heti egy vagy havi egy alkalommal. Való-

Kaique Rocha fotója (Pexels)

<https://www.pexels.com/photo-iphone-taking-photo-selfie-36675/>

színű, hogy Roman Opalka ölni tudott volna ezért az alkalmazásért.

A legfontosabb azonban azt tudni, milyen a menő, azaz sikeres szelfi, mi kaphat sok lájkot, mik a menő arckifejezések és pózok. Egy oldal a következőket tartja a legmenőbb szelfi-kifejezéseknek: „Smize. Avagy a csábosan üres tekintet. Ezt 2009-ben prezentálta először Tyra Banks és immár fogalomává vált a divatszakmában. Duck face. Újgenerációs kacsacsőrű emlős. Első fénykora még a 2000-es Myspace években volt, de korántsem terjedt el annyira a digitális kor hajnalán, mint a 2012-es újabb örület idején. Sparrow face. Pihegő kismadár vörös rúzzsal. Az arckifejezés megteremtőinek az Olsen ikreket tartják, akik már 2008-ban biggyesztették az ajkukat a vörös szőnyegen. Fish gape. A mosoly nem menő. A jelen és a jövő a tátogó halfejé. A legnagyobb hírességek sora töltik fel az újhullámos selfiket az Instagramra.”

A szelfi tehát látszólag továbbra is önmagunk bemutatása, de itt az *önmagunk* nem értelmezés vagy megértés tárgya, hanem pusztán egy kép, a folyamatos és hatékony digitális jelenlét segédeszköze, protézise, amit egy divatrendszernek megfelelően alakítgatunk. Olyanok szeretnénk lenni, olyan képet akarunk magunkról, amilyenek a mintáink. Olyan arcot, testet akarunk, amilyen arc-és testképet a digitális médiumokban megalkottak, és felénk sugárzik, kikerülhetetlenül. Hogy elérjük a célt, semmilyen eszköztől nem riadunk vissza, a fotók manipulálásától kezdve a plasztikai sebészetig. Ez utóbbi iparszerűvé és köznapivá válása mutatja legtökéletesebben a digitális kép-élet do-

minanciáját. Azért vagyunk, hogy képekként megosztódjunk, hogy olyan képekké legyünk, amilyeneket szeretünk és tökéletesnek tartunk. Nem a képeink hasonlítanak ránk, hanem mi szeretnénk a képeinkre hasonlítani, egyes extrém esetekben egyenesen képregényfigurákra.

Az én pusztá protézissé, protézisek sorozatává válik, amely ahhoz, hogy folyamatosan jelen legyen, maga is protéziseket használ, szelfibotot vagy szelfikart.

Az önarcképkészítés mindig is egy identitás megalkotására irányuló kísérlet volt, kísérlet a szétforgácsoló, fragmentumokból újra és újra alakuló, változó „én és élet” egyetlen képben, jelentésben való összefogására, a halállal, a végelességgel való szembenézésre. A szelfik olyan gyorsan, akkora sebességgel és számban készülnek, hogy készítésük során kísérlet sem történik valamilyen egyedinek nevezhető, a saját életben és lélemben gyökerező identitás megalkotására. Pár egyszerű típus, a divat aktuális szabályrendszere határozza meg a szelfitermelést, így az emberek digitális identitását.

Nagy valószínűséggel senki nem tudja majd élete végén rekonstruálni, megérteni szelfijeiből a személyiségét, élettörténetét. Hiába az egyre nagyobb tárhelyek, a létrejövő képek, éppen a mennyiségük miatt, már elkészítésük pillanatában kereshetetlenül, értelmezhetetlenül és *digitális szemétté* válnak. Egyetlen év képtermése is feldolgozhatatlan, átnézhetetlen. A képeket csak használjuk, áthaladnak rajtunk és általunk a felejtesbe. A kép korszakában élünk, de egyelőre kevés fogalmunk van arról, hogy ez mit jelent és milyen következményekkel jár. ■